

דיוקנו של בן הארץ כסופר עברי

פרק ממחקר מונוגרפי על ראשיתו של אהרן מגד, חלק ב'

ה. סיפורים חינוכיים לילדי ארצות-הברית (1946-1949)

בשנים 1946-1948 שהה אהרן מגד "עם משפחתו"²⁷ בשליחות התנועה בארצות-הברית ובקנדה. רשמי המסע הממושך באונייה מארץ-ישראל לארצות-הברית דרך אירופה, וכן כתבותיו על החיים בארצות-הברית ובקנדה בכלל ובקהילות היהודיות בפרט, פורסמו בכתבי-עת שונים ובעלון קיבוץ שדות ים.²⁸ בתקופת שהותו בארצות-הברית פירסם ארבעה סיפורים ב'הארץ לנער', שמטרתם לקרב את הילדים דוברי העברית למרחש בארץ-ישראל ובעיקר ממטעמי פרנסה. בתקופה זו פורסם גם ספרו הראשון 'אל הילדים בתימן' (הוצאת ועדת החינוך על-ידי בתי הכנסת המאוחדים, ניו-יורק, תש"ח/1948) שהוזמן על-ידי המוציאים לאור. גם הסיפורים "נכתבו בהזמנה, לצורכי פרנסת הקומונה, כיוון שלא קיבלנו הקצבה משום מקום אחר" (הערת אהרן מגד, 13.6.2009).

הסיפורים המנוקדים לילדים ולנוער מביאים את דברה של ארץ-ישראל בכלל וארץ-ישראל העובדת בפרט, לילדים בגולת ארצות-הברית הקוראים עברית. אלה סיפורים "חינוכיים" ברוח אותן שנים, שבין סיום מלחמת העולם השנייה, המאבק בכריטיים בארץ-ישראל, ולפני הקמתה של מדינת ישראל. יש בהם מאמץ ליצור תחושת שותפות גורל יהודית והזדהות עם ארץ-ישראל. המלים ה"קשות" בסיפורים מתורגמות לאנגלית. הקורא שאותו רואה אהרן מגד לנגד עיניו, הוא ילד יהודי החי ומתחנך בארצות-הברית, הלומד עברית אבל אינו יודע הרבה על ההיסטוריה היהודית, על מלחמת העולם השנייה, שזה אך הסתיימה, ובמיוחד על ארץ-ישראל ומאבקה בכריטיים, על "עלייה חופשית" ו"מדינה עברית". נעשה בהם מאמץ לחזק את זהותו היהודית והארץ-ישראלית של הקורא הצעיר, כדי שיוכל להזדהות עם גורל עמו ועם הנעשה בארץ-ישראל. הרקע הכפרי-חקלאי-קיבוצי של הסיפורים, נועד לקרב את הילד-הקורא-עברית אל הווי זה, למשוך את לבו, במטרה שירגיש עצמו חלק ממנו. אולי אף ירצה בעתיד, כשיהיה גדול, לעלות לארץ ולחיות בה. שמות הגיבורים הם ישנים-חדשים (דוד; יונתן), כדי להחיות את גיבורי התנ"ך ולקרנם להווה, ומחודשים (גלית, נירה, עמירה, עודד, יובל) כדי לבטא את המציאות המתחדשת בארץ-ישראל.

אלה סיפורים תמימים אם לא לומר נאיביים, שאינם מתארים את המציאות כהווייתה, אלא מדגישים את הצדדים הרומנטיים שבה. הקשיים הם כאלה, שאפשר להתגבר עליהם, וסיומי העלילות "בכי טוב". כמקובל בספרות הילדים של אותן שנים, חבורת הילדים היא הלוקחת יוזמה ומצליחה בכוחות משותפים, להתגבר על מכשולים ולפתור בעיות, עם או בלי עזרת המבוגרים. הסיפורים מסופרים בשני מישורים: מישור העלילה התמימה, כפי שקורא אותה

אהרון מגד, 1944, מדריך ב"מחנות העולים"

הקורא הצעיר, ומישור העלילה האלגורית, האקטואלית, כפי שקורא אותה הקורא הבוגר יותר. האקטואליה מקבילה למאורעות הסוערים המתרחשים בארץ-ישראל באותן שנים (1946-1947) ובמיוחד בכל הקשור במאבק בכריטים שסגרו את שער-הארץ בפני ניצולי השואה, ומפעל "ההעפלה".

ממרחק השנים הסתייג אהרן מגד מסיפוריו אלה: "הם משוללי ערך ספרותי" (מכתב אי-מייל 13.6.2009).

1. הסיפור הראשון: *נרות חנוכה* (הדואר לנוער. כ' כסלו תש"ז/ 13.12.1946).

הסיפור *נרות חנוכה*, שפורסם בעיתוי המתאים, משלב את מנהגי החג עם הגעת מעפילים למקום קיבוצו של הכותב. הוא מתרחש ב"כפר קטן של דייגים עברים. שם הכפר קיסריה". גליה, גיבורת הסיפור יחד עם ילדי הכפר הדואגים ל"יהודים" הרבים,

"השטים באוניות על פני הים ואנשים רעים אינם נותנים להם לבוא אל החוף של ארצנו." את החנוכה הם מעמידים, לפי עצתה של גליה, "על ראש הסלע" בים, כדי שתאיר ל"יהודים באוניות" וימצאו "בלילה את הדרך לחוף". החנוכה ממלאת את תפקידה, האנשים באונייה, רואים את האור, הדייגים של קיסריה יוצאים לקראתה בסירותיהם, ומצליחים להוריד את היהודים "זקנים וצעירים, נשים וילדים אל החוף של ארץ-ישראל" בלילה השמיני של חנוכה. הסיפור מסתיים, בריקוד המשותף על שפת הים בשירת "הבאנו שלום עליכם, אחים".

סיפור פשוט ופשטני, כמעט ללא הקשר. רק מתוכו לא ברור מי הם הבאים באניות ומדוע, מי הם "האנשים הרעים" שאינם נותנים להם לעלות, וגם אורה של החנוכה על נרותיה ביום סוער, בתפקידה כמגדלור, מפוקפק למדי. זהו סיפור לילדים שגיבוריו בעיקר ילדים. הם הרואים את המציאות, בשעה שהגדולים מנסים להרגיע, והם הנותנים את העצות המועילות. קשה לדעת אם אכן מילא תפקיד "חינוכי" בעולמו של ילד יהודי בארצות-הברית הקורא עברית וקירב אותו להזדהות עם ארץ-ישראל ומאבקה. דומה, שהנחת היסוד הייתה, שהקורא הצעיר, יודע משהו על חנוכה, אבל מנותק מן הנעשה: השואה; הפליטים, המאבק בכריטים בארץ-ישראל, האיסור על העלייה, ההווי של ארץ-ישראל.

2. הסיפור השני, בשני המשכים: *הרועה מבית-צור (הדואר לנוער, י"ח בטבת תש"ז/10.1.1947; ג' בשבט תש"ז (24.1.1947))*. מטרתו: להציג את "הסכסוך היהודי-ערבי" בפני הקורא הצעיר בארצות-הברית, מנקודת ראותו של חבר מפלגת "אחדות העבודה", על רקע של הווי חקלאי-כפרי של רועי צאן, כשגיבוריו הם ילדים. זהו סיפורו של דוד גולן "רועה הכפר" בית-צור שבגליל. חלקו הראשון של הסיפור פותח באידיליה רומנטית של הרועה שבפיו חליל: "ושיר תודה לאלהים שעשה אותו רועה בארץ-ישראל". הוא מכיר "כל כבש וכבשה בשם" ו"שומר עליהם כאשר ישמר האב על בניו". במיוחד הוא שומר על הכבשה "היקרה מכלם" רחל: "יפה היא ולבנה היא כשלג". התיאור מחבר עבר והווה, בין תדמית הרועה בתקופת התנ"ך בדמותו של דוד המלך כפי שהוא מצטייר במיוחד מן האגדה, לבין דמותו של הרועה הארץ-ישראלי, שבא לחדש "ימינו כקדם". דוד גולן הרועה, מגן על עדרו מהאויבים הרבים: נפילה מראש סלע; עוף טורף; נחש ארסי, ודואג שיהיו לו מים וצל. חלקו השני של הסיפור מתאר את "השכנים", "הכפר הערבי חנון" "שאינן שלום ביניהם". שני הכפרים חולקים "מעין אחד קטן בהרים", ש"אינן בו מים לכלם". אנשי שני הכפרים רבים על המים, "וסוף הדבר: אין די מים לכפר חנון. ואין די מים לכפר בית-צור." על אף המריבה בין שני הכפרים, שני הרועים היו חברים טובים: "עזיז הרועה מחנון ודוד גולן הרועה מבית-צור." לשניהם בנים בני עשר, יורם וסעיד, שגם הם חברים טובים, כאבותיהם. שני הילדים מצאו מערה וגילו בתוכה זאב שברח מפניהם. הכבשים נבהלו, עזיז רץ אחרי הזאב אבל לא מצאו, ודוד מגלה שהכבשה האהובה עליו "רחלה איננה", ובעיקר "הילדים לא שבו, והשמש הולך ושוקע". שני האבות הרועים, מחפשים אחר ילדיהם שנעלמו, "ואינן קול ואין עונה".

ברגע מותח זה מסתיים חלקו הראשון של הסיפור, וסופו בגיליון הבא של *הדואר לנוער*. כל "אנשי בית-צור" וכל "אנשי חנון" יצאו אל ההרים לחפש את הילדים. עד חצי הלילה בקשו, חפשו בכל הר ועמק. והילדים אינם! ברגע זה עובר הסיפור לתאר את הנעשה אצל הילדים, יורם וסעיד, שנכנסו למערה חשוכה בחיפושם אחר הכבשה האובדת. כדי שלא ללכת לאיבוד בחושך, "שלחו יד איש אל אחיו. אחזו אחד ביד השני והתחילו לשוב." תוך כדי מאמציהם למצוא את הדרך, גילו את הזאב "בחשך המערה", נלחמו בו יחד כשהם זורקים עליו אבנים, והצליחו להורגו. בבוקר, לאחר שנרדמו עיפים ורעבים במערה, גילו את פתח המערה בעזרת האור שחדר לתוכה, יחד עם גופת הזאב המת ושמעו את פעייתה של רחלה, הכבשה האבודה, שהסתתרה מתחת לסלע. בו בזמן נשמעו גם קולות המחפשים. כולם נפגשו יחד "ותרועות שמחה עלו עד לשמים". הסיפור מסתיים בכי טוב, במתכונת סיפורי הילדים באותן שנים. הוא מתאר אידיליה של שכנות טובה: "בראש מחנה גדול הלכו הגבורים הקטנים. רחלה ביד יורם והזאב המת ביד עזיז. ויום של שלום ושמחה היה היום ההוא לשני הכפרים השכנים." הסכנה המשותפת וההיחלצות ממנה, איחדה את כולם מעבר להבדלי הלאום, לפחות "ביום ההוא", והראתה שיש אפשרות גם לדר-קיום של שלום.

הרועה המופקד על העדר הוא משל עתיק יומין למנהיג המופקד על שלום העם ושומר עליו מפני הסכנות האורכות לו. האלגוריה בולטת במיוחד לקוראים המבוגרים. וכך הסיפור יכול להיקרא בשני מישורים: בשביל הקורא הצעיר, זהו סיפור-מתח, על רקע ההווי החקלאי בארץ-ישראל, המחדש את "ימינו כקדם" במתכונת החיים בתקופת התנ"ך. יש סכנות, אבל בכוחם של הילדים ובזכות הידידות ושיתוף הפעולה, מתגברים עליהם. בשביל הקורא הבוגר, זהו משל על

מצבו של עם ישראל בכלל ובארץ-ישראל בפרט, ושאיפתו לשכנות טובה בין שני העמים. בתקופה בה פורסם הסיפור, היתה זו בעיקר הבעת משאלה לעתיד של יחסי שכנות טובים, כניגוד למציאות ההפוכה שבה התגברו המתחים בין יהודים לערבים.

3. בהתאם ל"מסורת" כתבי העת בכלל ולנוער בפרט, לפיה, התוכן מותאם לחג שבו מופיע כתב-העת הותאם גם הסיפור השלישי לעיתוי: **חג השבועות בימי הרומאים (הדואר לנוער, כ"ו באייר תש"ז/16.5.1947)**. זהו "סיפור היסטורי" מן התקופה שבה משלו הרומאים בארץ, שבה הייתה סכנה גדולה "ללכת ממקום למקום". הסיפור ממקום "לא רחוק" מירושלים, ב"כפר עברי קטן ושמו 'גבע'". "כל היהודים שנאו את הרומאים, אבל ביחוד שנאו אותם הילדים". באספת הילדים מסביב למדורה, הציע מנהיגם, יוחנן, ילד כבן ארבע-עשרה, גבה, חזק ואמיץ-לב "להילחם ברומאים, ומנה "את הרעות שהחילים הרומאים עושים ליהודים בארץ. הם מכיר והורגים את האיכרים ההולכים לירושלים, הם עוקרים עצים, הם גונבים וגוזלים פרות וירקות מן הגנים". הילדים נלחמים בהם מלחמה גרילה, מן המארב, "משליכים בהם אבנים ויורים בהם חצים", ופחדם נפל על הרומאים. אנשי גבע, לא ידעו "מי היו אלה שגרשו את החילים?" המשך הסיפור מתאר כיצד בחג הבאת הביכורים לירושלים, לבית המקדש, "יצאה פקודה מן הרומאים": "כל הדרכים לירושלים - סגורות. אין חג-בכורים בשנה הזאת." ראשי העם התכנסו בגבע, והציעו הצעות שונות. וכשלא ידעו מה לעשות, נכנס הנער הצעיר יוחנן והציע בשם חבריו הילדים "כי עלינו לעלות גם השנה לירושלים, ויהי מה! יראו הרומאים כי עם חפשי אנחנו ואיננו מפחדים מהם." הוא ספר שהילדים, יודעים דרך לירושלים העוברת בעמק צר ובתוך מערות. אין הרומאים יודעים את הדרך הזאת. יבואו כל היהודים לגבע ומפה נוליך אותם בשלום לירושלים." הצעתו מתקבלת, ומתבצעת. ואכן האלפים שמגיעים לירושלים, הולכים "שעות רבות בתוך עמק צר בין הרים גבוהים. ואחר באו בתוך מערה ארְפָה מאד." בכור, כאשר באו "אל הקצה השני של המערה" ראו והנה הם בירושלים. חג הביכורים נחוג "בקול שירה ונגינה" "ושמחה בכל לב." הרומאים שהתפלאו "איך באו היהודים אל העיר?" "לא יכלו לעשות דבר". סיומו של הסיפור: "שמחה כזאת וחג בכורים כזה לא ראתה ירושלים מעולם".

הסיפור כתוב בהתאם לאותו ז'אנר, שבו חבורת הילדים היא זאת המצילה את המצב, בשעה שהמבוגרים נבוכים ואינם יודעים מה לעשות. ובעיקר, זהו סיפור אקטואלי מאד, בטכניקה של "הרחקת-עדות". הוא מסופר במסווה של סיפור היסטורי, על רקע המאבק הכפול בערבים, אבל במיוחד בבריטים, כנגד סגירת שערי הארץ, בעד "ההעפלה" והמשך מפעל ההתיישבות (באוקטובר 1946 הוקמו 11 נקודות יישוב בנגב בלילה אחד). למרבה הפלא, הקדים הסיפור את ההיסטוריה! הסיפור מספר על "דרך נעלמה" לירושלים בתקופת הרומאים. במציאות, אכן נסללה אותה "דרך נעלמה" שפרצה את המצור על ירושלים, היא "דרך בורמה". הסיפור פורסם לקראת חג השבועות תש"ז/16.5.1947 ואילו סלילת "דרך בורמה" והשימוש בה, נעשו כשנה מאוחר יותר במאי-יוני 1948! ²⁹ גם סיפור זה, כקודמיו נקרא בשני מישורים: מישור העלילה התמימה בשביל הקורא הצעיר; והמישור האקטואלי בשביל הקורא הבוגר: אם "האויב" סוגר את הדרכים לירושלים, נמצא אנחנו, דרך עוקפת להגיע אליה. רמז ל"עליה הבלתי-ליגאלית" שהמשיכה לזרם, מתחת לאפם של הבריטים, ולמורת רוחם וליישובים החדשים שעלו על

הקרקע. כך, משתף אהרן מגד את הקורא הצעיר בגולה, עם המציאות בארץ-ישראל, מחבר עבר והווה, כשהלקח הוא: אם אז נלחמנו ויכולנו, גם היום, נילחם ונצליח.

4. שנה רבת-מאורעות, עברה בין הסיפור השלישי והרביעי: **הגיבור הקטן**. (מסיפורי ההגנה) **(הדואר לנוער, כ"ו אייר תש"ח)**. ב- 29.11.1947 החליטה עצרת האו"ם על הקמת שתי מדינות יהודית וערבית בארץ-ישראל. למחרת, פתחו הערבים במלחמה גלויה נגד היישוב העברי והחלה מלחמת העצמאות. בה' באייר תש"ח הוקמה מדינה ישראל.

הסיפור נכתב על רקע הקרבות הקשים על העיר העתיקה בירושלים, בשעה שעדיין לא היה ידוע איך יסתיימו, אבל פורסם ימים אחדים לאחר נפילת העיר העתיקה (ראו בהמשך) וכשלושה שבועות לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל. מטרתו לקרב את הקוראים הצעירים בארצות-הברית למתרחש בארץ-ישראל, כדי שיחוש מעורבות והזדהות.

במרכז הסיפור עומד "עזרא התימני, נער בן שתים עשרה", יתום מאביו, הגר עם אמו בירושלים העתיקה. אמו עובדת כ"משרתת" בבית הרופא ד"ר גלעדי, וזכריה לומד בבוקר ואחר הצהריים הוא עובד כמצחצח נעלים ברחוב בן יהודה.³⁰ עם פרוץ המלחמה, כשיורים על הבית, והערבים רוצים לטבוח ביהודים, באים "חברי ההגנה" אל ביתם והופכים אותו "לעמדה של ההגנה". עזרא מסייע להם כקשר ואמו מבשלת בשבילם. כשנפצע "אחד מן הבחורים" התנדב עזרא, על אף הסכנה, להביא את ד"ר גלעדי אליו, והבחור ניצל. כשהוא שומע בסתר את שיחת הבחורים על כך ש"צריך לשלוח שליח אל ההגנה, בעיר החדשה" להזעיק עזרה, הוא מתנדב למשימה: "אני חפץ להיות שליח להגנה. אני יכול לצאת לעיר החדשה. אני תימני, פני שחורים. אני דומה לערבי. אני מדבר עברית כמוהם." "אולי אוכל להציל"; "אני לא מפחד". בבוקר, כשהוא יוצא לדרך, ומגיע אל השער, הוא מעמיד פנים כערבי, משכנע את השומרים, שנתנו לו לצאת. יוסף וחבריו "הלבושים כערבים" נלחמים "על שער ציון" ופותחים את הדרך אל העיר העתיקה, בעזרת חברי "ההגנה" שחיכו להם מחוץ לשער, לאחר שהזעקו על-ידי עזרא. סיום הסיפור, בכי טוב, כמקובל בסיפורי הילדים של אז, על אף שבמציאות, נפלה העיר העתיקה ואנשיה נלקחו בשבי.

למעשה, אהרן מגד מתאר כאן פעולה של ילד "מסתערב". אכן הייתה במציאות חבורת "מסתערבים" מהמחלקה הערבית של הפלמ"ח שכונתה "השחר" ופעלה בין השנים 1943-1950.

האירוניה של ההיסטוריה היא, שלצד הסיום האופטימי, התפרסמה בכתב-העת, לצד הסיפור, הידיעה על נפילתה של העיר העתיקה. במדור "בארץ-ישראל" תחת הכותרת: "מלחמת ישראל על ירושלים עיר הקדש" נכתב: "ביום ו' י"ט אייר [תש"ח] נפלה השכונה היהודית בירושלים העתיקה בידי הערבים. בחורי ההגנה נלחמו כאריות בעיר הקדש. הם נתנו את נפשם על כל בית ועל כל אבן ברחובות העתיקים, שנביאי ישראל וקדושו התהלכו בהם. קבוצה קטנה של מאות מגבורי ישראל עמדו על משמרתם, בלי לחם ומים נגד אלפים מחיל עבר-הירדן ובעלי בריתם, העמלקים מבריטניה. [- - -] והמלחמה על ירושלים נמשכת: ירושלים החדשה עם 100,000 יושביה היהודים היא בידי ההגנה, אבל הדרך מירושלים לתל-אביב סגורה. והמצב בעיר קשה מאד. [- - -] צבא ההגנה נלחם בגבורה לפתוח את 'דרך החיים' לירושלים."

כאמור, באותן שנים פורסם ספרו הראשון 'אל הילדים בתימן' (ניו-יורק, תש"ח/1948), שנכתב בהזמנת "ועדת החינוך ע"י בתי הכנסת המאוחדים" בניו-יורק. (אהרן מגד, מכתב אי-מייל מיום 3.6.2009). ממבט לאחור של 61 שנים, הגדיר אהרן מגד בלשון סרקסטית את הספר: "סיפור עברי רב הרפתקאות (גם ציוני, גם מטיף לאחוות-עמים) בשפת ילדי גן."

ועוד תיאר במכתב זה את "התנאים" שהציג לפניו רביי מילגרום: "אוצר מְלִים שלא יעלה על אלף; מספר כל המְלִים בסיפור לא יעלה על 1900; שכרי יהיה 15 סנט בעד כל מְלָה, הווה אומר, אם אמלא את כל המיכסה, אקבל - \$285. אחרי שבועיים סיימתי את העבודה. [- - -] וקיבלתי את שכרי שהעשיר את הקופה הדלה של הקומונה".³¹

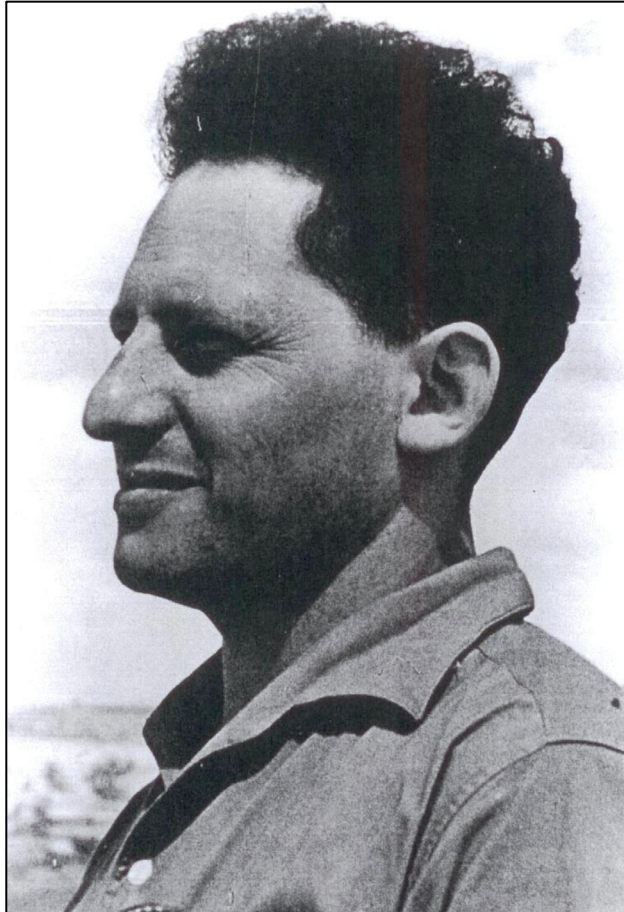
זהו אכן ספר תמים עד גיחוך שלא רק ממרחק השנים נראה בלתי אפשרי בעליל מבחינת העלילה ומרכיביו הנוספים. "הצלחתו הכבירה" בבתי הספר העבריים ברחבי ארצות הברית, יש בה כדי להעלות הרהורים נוגים על אופייה ותבונתה של מערכת חינוך זו. בה בשעה אפשר "להסבירה", בין השאר, בתיאור שיתוף הפעולה שבין "ילדי ארץ-ישראל" לבין "הילדים באמריקה", המספקים את הכסף, למען "העלאת ילדי תימן לארץ-ישראל". הוא מבטא כמיהה אידיאליסטית שלא היה לה כיסוי של ממש במציאות.

נושא זה של יצירתו של אהרן מגד לבני-הנעורים, טרם נחקר לעומקו. וראו עוד בנושא זה בפרקים הביוגרפיים. עוד יש לחזור ולהדגיש, שבסיפורים "לבני הנעורים" מרשה

לעצמו הסופר הרבה יותר חירות וגילוי-נפש, משהוא מתיר לעצמו ביצירותיו "הקנוניות". הוא פחות "עומד על המשמר" וכותב בגלוי ובחופשיות על עצמו, ומנגנון-ההסוואה המופעל בספריו למבוגרים, כמעט שאינו מופעל.³²

5. קומונה נוצרית בקנדה (מכפנים, סיון תש"ז/יוני 1947).

זוהי דוגמה ל"כתבה אמריקנית", של אהרן מגד (האחרות, כאמור, נדונו בפרקים הביוגרפיים של המחקר), המבטאת את אחת החוויות העזות שחווה במסגרת שליחותו. בשולי רשימתו רחבת

אהרון מגד, 1950, חבר קיבוץ שדות-ים

היריעה (10 עמודים) נרשם: אדר תש"ז. היו אלה רשמי ביקור ב"מושבת אחים" על-יד הכפר ברייט בקנדה, שנערך בעקבות התעניינותו ב"קומונות בקנדה" והזמנתו של "פרופסור להיסטוריה וסוציולוגיה בעיר קיצ'נר, מדינת אונטריו, קנדה".

רשמי הנסיעה משקפים את המציאות של אותן שנים, של "ארצישראלית בחו"ל", ו"חבר קיבוץ בחו"ל". ביום חורף קר ומושלג, חסר אינפורמציה של ממש, המחליט בכל זאת "להמר" ולנסוע, בגלל החשיבות של המקום שאותו הוא רוצה לראות כמו עיניו ובטוח שיסתדר. בד בבד הם משקפים את הרצון העז להכיר "קומונות" נוספות ברחבי העולם, כדי לדעת, שהקיבוצים והקבוצות בארץ-ישראל אינם לבד, ועם זאת, יש בהם ייחוד בהשוואה למושבות שיתופיות בעולם. אך "טבעי" הוא ששליח מארץ-ישראל, חבר קיבוץ, ינצל את שהותו בחו"ל להיכרות קרובה עם "קומונות" נוספות. אך טבעי הוא שהריחוק, יחזק את ההזדהות עם ערכי השיתוף והקיבוץ, ויעמעם את הביקורת מבפנים. למעשה, זהו סיפור-מסע לכל דבר, הכתוב לפי כל כלי הז'אנר, על אף שהוא מתאר מסע שהתרחש במציאות. יש בו יסוד של מתח, מיסטריוז ועלילה מרתקת. איש אינו יודע על "מושבת האחים", והנוסע עובר מאדם לאדם על פי השמועה והידיעות החלקיות שהוא מצליח לאסוף במהלך מסעו: "כעבור שעה עזבני האוטובוס על אם הדרך, ליד גשר, בתוך סופת שלג, מהלך שני מילין אל המושבה. צעדתי צעדים אחרים וראיתי כי טובה לא תצמח לי מכך וכי חי לא אגיע לשם. ראיתי בית אחד ליד הדרך והחלטתי למצוא בו מחסה." ההתחלה וההמשך ממש כמו באגדות. הפגישה עם חברי "מושבת האחים" היא מוארת: "בכל הארץ הגדולה של אמריקה לא פגשתי עוד בלחיצת-יד כזו. היה משהו קרוב, קרוב ונשכח זורח מפניהם." הפגישה עם "אב העדה" מחזקת את התרמית: "משהו בדמותו, בעיני החמות, הטובות, המחייכות - הזכיר לי את דמויות הצדיקים החסידיים הראשונים...". וכן המשך תיאור חברי "הקומונה": "פני כולם קורנים משמחה. [- - -] לכולם - הבעה אחת של תום, טוהר-לבב, אמונה, אהבה. [- - -] פנים חרושי-עמל היו אלה וצורכי שמש ורוח, אך כה גלויים וזכי-מבט ונוהרים מאור פנימי." לאחר מכן הוא מקבל תשובות לשאלותיו מ"אב-העדה" על עיקריה: "האמונה", "האהבה", שחרור "מכבלי האנוכיות", ועל ההיסטוריה שלה. אב-העדה מביע את אהבתו ליהודים. האורח מוזמן "לחדר האכל" ומתאר אותו: "חדר גדול ופשוט ובו שני שולחנות-עץ ארוכים מקבילים זה לזה", וכן את צורת הישיבה - גברים לחוד ונשים לחוד - ואת התפריט, הבסיסי והמשיביע. ההשוואה הבלתי נמנעת לחיי הקיבוץ, שהוליקה את המבקר למקום זה, נמצאת ברקע הדברים אבל גם בגלוי: "האוכל אינו נבדל משלנו במאומה. גם הכלים - אותם כלי הפח." התחושה היא של "סעודה קדושה": "חנייה קיבוצית-ארץ-ישראלית היתה זו להסב אל השולץ הזה. [- - -] רגע דומה היה לי כי אמנם מסב הייתי עם אבותינו האיסיים הקדומים..."

האורח נהפך משומע למספר: "עתה נתבקשתי אני לספר." אחרי ארוחת הערב הוא מספר לחברי הקומונה בקנדה "איך נוצרו הקבוצות הראשונות בארץ ומה היו המניעים ליצירתן, על משטר החיים בקבוצה וסדריה, על הקיבוץ הגדול והארגון הארצי." בשיחה שמתפתחת נערכת, כצפוי ההשוואה בין החיים בקומונה הארצישראלית, לבין זו בקנדה: "הרי זה ממש-בדיוק כמו אצלנו". היא גולשת לפסים אישיים והנוכחים מספרים על עברם, על הרגשתם ועל יחסה של הסביבה, הרואה בהם "משוגעים".

המשך הרשימה בתיאור מפורט של "יסודות חייהם ומשטרם כפי שנמסרו מפי האב יוליוס והאחים", הנראה כתרגום מתוך איזה "קומוניקאט" של החבורה, ובה בשעה ברקע המינוח העברי שלו נמצאת המציאות הארץ-ישראלית הקיבוצית. בין הנושאים: עקרון "אי-האלימות" ש"האחים" דוגלים בה, וכן סירובם "להכיר בדגל הקנדי", יחסיהם הלא-טובים עם השכנים ה"מפיצים עליהם דיבות ועלילות ומלשינים עליהם בפני השלטונות" המצרים את צעדיהם. עוד נזכר הארגון הבין-קיבוצי "בעולם, וקשריו עם הקיבוצים בארץ-ישראל, על העזרה ההדדית הנהוגה ביניהם, הוצאת הספרים והמאמצים להתרחב בעתיד.

סיכומו של המבקר: "ונעימת הדברים היתה כה מופרה, כחצובה מהויתך שלך. כמה רחוקים אנו בהשקפת-עולם, וכמה קרובים אנו בנפש - חשבתי - יהודי בארץ-ישראל וכן עדת 'אחי הנוצרים הקדומים'. [- - -] דומה היה לי כי על-ידי צוות-אחים זו, שתום-לב ואמונה יוקרת מפכים בה - החילוני לאהוב את ישו הנוצרי-היהודי, הסובל הנרדף, אוהב-האדם, את העשוקים, ישו איש-הקומונה."

ממרחק השנים סיפר אהרן מגד (מכתב אי-מייל 13.6.2009) "שאחד ה'אחים' של קומונה זו בא לבקרני בישראל ב-1955, והתאכזב מאוד כשגילה שאינני עוד חבר קיבוץ...". אולי כאן הגרעין הראשון של ספרו של מגד 'העטלף' (1975) שגיבורו גרשון ריגר נעשה "אח ישועי"³³ ויסודות נוצריים נוספים ביצירתו.

ביקור זה השאיר "רושם עמוק ביותר, רושם שלא יתואר במלים ולא יימחה" במיוחד "הפגישה עם האדם, האדם השונה מכל אשר ידעתי". הוא שואל את עצמו: "האם הוא שריד עבר רחוק או בשורת עתיד לא-נשורנו?" הרשימה מסתיימת בנימה של הערצה ותחושת קדושה: "אכן, יש אלהים במקום הזה..." "אלוהיה לדבריו של יעקב לאחר חלום הסולם (בראשית כ"ח 16).

1. קשיי התאקלמות: ביקורת הקיבוץ מתוכו (1949-1950)

עם שובו של אהרן מגד מן השליחות, בחזרה לשדות ים,³⁴ המשיכו סיפוריו ורשימותיו להתפרסם בעיתונות התנועה המקומית ('בשער') והתנועתית הכללית (*מבנים*; 'על המשמר'). הסיפורים כונסו ברובם ב'רוח ימים' וב'ישראל חברים'.³⁵ שלושת הסיפורים שנשארו בחוץ, ייסקרו כאן. הסיפורים מבטאים את השיבה לקיבוץ, ואת קשיי ההתאקלמות מחדש לאחר השנות בארצות-הברית, כשהאישה והילד אינם נמצאים עמו, יש בהם ביקורת-אוהב מבפנים, רוויית הומור וסאטירית (*אישנזון*), בד בבד עם הווי ירושלמי, כשרגל אחת כבר בחוץ ("נדבה"); וסיפור סמלני על רקע אמריקני, על הרדיפה חסרת הסיכוי אחר האושר (*מות האביב*).

1. *אישנזון. מבנים*, ניסן תש"ט (אפריל 1949). בשולים נכתב: קיסריה.

עם שובו לקיבוץ מן השליחות בארצות-הברית פורסמה בעלון הקבוצה מיום 25.3.1949 רשימתו הפרודית: *מדוע לא כל יום פודים?*³⁶ הרשימה נכתבה בהשפעת החזרה לחיי הקיבוץ, עם סיום שליחותו בארצות-הברית, וקשיי ההתאקלמות מחדש. סדרי הארוחות הפרועים בחדר-האוכל, שהתקבלו ב"טבעיות" לפני הנסיעה, נראו לו כעת בלתי-נסבלים. אפשר לראות רשימה זו שבה חוזר ומתגלה כשרון הכתיבה הפרודי-סרקסטי, כמעין הכנה ל*אישנזון*.

אישורון היא הומורסקה, כפי שכינו פעם סוג ספרותי זה, מהווי הרכילות בקיבוץ. הרשימה שלא כונסה, עברה בשעתה מפה לאוזן ומיד ליד בתנועה הקיבוצית, כפי שהעיד בפני אהרן מגד (מכתב במייל מיום 28.10.2008): "הומורסקה סאטירית שהצחיקה בשעתה את כל התנועה הקיבוצית ועד היום יש שזוכרים אותה. זכור לי שדב סדן התפעל ממנה והציע לי להוציאה בחוברת". על חשיבותה, יעיד המקום הנכבד ונרחב שהוקדש לה *ממכפנים*. היא נכתבה ופורסמה עם שובו של אהרן מגד משליחות בחו"ל לקיבוצו שדות-ים. הנציג הנלהב בחו"ל של החיים השיתופיים, נעשה למבקר החרף מבית. ייתכן, שיש בסיפור גם הד אישי פגוע, מן האווירה שאפפה את אהרן מגד, כשחזר מארצות-הברית, לקיבוץ, אולי גם עם אביזרים "אסורים", כפי שנרמז בסיום ההומורסקה.

כישורנו הסאטירי, ההומוריסטי והביקורתי של אהרן מגד בא כאן לידי ביטוי בכל עוצמתו המלגלגת, על רקע תיאורים קומיים, מוקצנים, קריקטוריים ואף ארסיים מהווי הקיבוץ בסוף שנות הארבעים של המאה העשרים. שמועה, שמקורה בטעות, הצוברת תאוצה, מרעילה את הלבבות, מפרידה בין החברים, ומתגלגלת באפס. "אדון שמועתי" הקיבוצי בפעולה. הרכילות מרעילה את האווירה, בחברה שחיה בדחיסות רבה, שבה כל אחת ואחד בודק כל הזמן את חברו "בשבוע עיניים" שמא חרג מכללי השוויון המקודש. מהתלה רצינית ועצובה מאד, מגלה כיצד נערכים החיים המשותפים, בשל "צדקנות יתר", והופכת אותם לקשים מנשוא. כפי שנאמר במפורש בסופה: "הענן יותר מדי רציני". הצלחתה של "המהתלה" בקרב "התנועה הקיבוצית" בזמנו, העידה, שכאן פגע הכותב בעצב חי ורוטט, שרבים נפגעו, ורבים חוו אותו משרם. בה בשעה היו חלק מאווירה זו. ההווי המתואר בדיוקנות מבפנים, וטיפוסי החברות והחברים המוכרים לכול אחד, בד בבד עם הרכילות המרושעת והארסית שנשאת בצקצוק שפתיים בפי כול, הביאו להצלחתה של המהתלה. הכול חוזרים בביקורתיות רבה על אותה מלה: *אישורון* שאיש אינו יודע מה פשרה, ואף על פי כן הכול מגנים אותה בלהט צידקני: "חברה, זינה חזרה מן העיר והביאה - מה? נו, תארו לעצמכם - אישורון!" חוזרת כאן תסמונת "בגדי המלך החדשים". איש אינו מעז לומר שאינו יודע במה מדובר ומהו: *אישורון* והכול חוזרים על מלה זו, ומגנים את "הבאתה" לקיבוץ, תוך הפרת כללי השוויון, מבלי לדעת מה בדיוק הובא, ובמה הופר שוויון קדוש זה. דעת הקהל העיוורת, חסרת-הרחמים, חסרת-הביקורת העצמית, סוחפת את כולם. הכול מוסיפים לה "נפח" כיד הדמיון הטובה עליהם. כל החסכים שחיי הקיבוץ הנוקשים כופים אותם, באים לידי ביטוי בשמועה ההולכת ומתנפחת. כל אחד מוסיף לה נופך משלו, בהתאם למאוייו הכמוסים, שחיי השיתוף בקיבוץ בולמים אותם.³⁷

לכולם "ברור" שזינה, ש"חזרה מן העיר" הביאה עמה משהו אסור לקיבוץ, הפוגם באורחות החיים המשותפים. השמועה פושטת כאש בשדה קוצים בכל "מוסדות" הקיבוץ, והביקורת אינה מאחרת לבוא. תחילה בקרב הנשים, במטבח, בשעת קילוף תפוחי אדמה ובמחסן הבגדים, ולאחר מכן גם בקרב הגברים, בעבודת השדה, בפלחה, כשהם חוזרים על דברי הנשים ומעצימים אותם: "הקיבוץ כמרקחה! מה יש? זינה הביאה, אגא-אערף, מין דבר ששמו אישורון. תשאל אותי מה זה? בחייתי, שאינני יודע. הרוג אותי, הה, אינני יודע. אבל הבחורות, יעני, מתרגשות כמו פרות יחומות והבחורים מרחרחים כמו כלבים מרוב סקרנות, והקיבוץ, יעני, כמו מהפכה. אל תצחק! מהפכה ממש." השמועה מגיעה כצפוי גם למקלחת המשותפת, כשהשיחה עוברת דרך הקיר המשותף לחברים ולחברות, ומגיעה בערב לחדר-האוכל. זינה, שאינה יודעת איזו סערה עוררה ובמה מאשימים אותה, חשה בשיקפה עם כניסתה, אבל אינה זוכה להסבר. השיחה עמה היא

מעין "קומדיה של טעויות". זיוה שָׁחַה לפי תומה, והשומעים מיחסים לדבריה משמעויות "קרימינליות" בהתאם לשמועה שהופצה עליה, שאין היא מודעת לה כלל. דעת הקהל נחלקת בין גינאי טוטלי לבין מי שדורשים "התחשבות באדם", "אחרי מה שעבר על זיוה בחצי השנה האחרון". כאן מתחיל גל חדש של שמועות על מה שעבר על זיוה, המתעצם ועובר להאשמות הדדיות כלליות על מחזקי הקיבוץ ומהרסיו, על "סוטים" ועל "צדיקים" בתוכו, וגולש להאשמות אישיות על מי "בונה את הקיבוץ" יותר מחברו. הויכוח "יורד" ומגיע לגן הילדים, ששמעו מהוריהם, ומטיחים בזיוה: "יש לך אישורון". הסערה מגיעה לשיבת המזכירות, אבל "מפני עומסו של סדר-היום נדחה הדיון משיבה לשיבה". באחת ההרצאות בנושא הפופולארי והשחוק: "הקיבוץ לקראת הבאות", מציב המרצה "בהגות-נכאים", "אספקלריה" חמורה בפני המשתתפים "ככתב-אשמה חמור", וגורר אליה גם את ההאשמה של "חלוציות של אישורונים..." כקוטב הנגדי ל"חלוציות של התגייסות, של התנרבות". כל העיניים מופנות לזיוה, שעדיין אינה יודעת במה מדובר. הנושא עולה לדיון באסיפה הכללית במוצאי שבת, יחד עם סעיפים רבי חשיבות: "עליה מקפריסין", "תקציב לבית-ילדים חדש". והחברים הבאים, לאסיפה, מתעניינים, למעשה, רק בו. הדיון נערך לפי כל כללי הדיון באסיפת הקיבוץ עם כל הטרמינולוגיה שהייתה נהוגה בה.

לבסוף נזכרת "השאלה העדינה": "שאלת השויון": "פעם זה ארון שחבר מקבל כמתנה, פעם זה רדיו (ומה עם הקומקום החשמלי שהוא קנה?) ופעם זה אישורון (זהו! זהו!). אבל השאלה היא פרינציפיונית: "אם יש לחבר זכות לרכוש לו דברים שלא באמצעי הקבוצה." הדובר מרחיב את הנושא ל"צד המוסרי", של חיי שיתוף, ואימון, תוך שיבוש המִלָּה "מישורונים" במקום: "אישורונים", שהכול מתקנים לו. בסופו של דבר מוטחת בפני זיוה הברירה הקשה: "אם אַת רוצה חיות אתנו - אז אין מקום לאישורונים, ולא לשום דבר פרטי. וזהו." מכיוון שזיוה אינה נוכחת, שוב מתפצל הדיון לשאלות העקרוניות, ולמתח בין שמירה על עקרונות לבין הבנה אנושית ווויתור "לבן-אדם". בסופו של דבר, קוראים לזיוה, כיוון ש"אי-אפשר להחליט בלי זיוה". כשמטיחים בפניה את האשמה של "האישורון שלך" והיא אינה יודעת במה מדובר, מאשימים אותה בעשיית צחוק מהאסיפה. רק אז "נופל האסימון" למי שמנהל את הדיון, השואל: "חברים, יש פה מישהו שראה את האישורון אצל זיוה?" ואז מעידה חיה, הראשונה לשרשרת השמועות: "אני בעצמי, בעצם אזני, שמעתי שזיוה אמרה שהביאה אישורון מחיפה!" מאותו רגע מתבררת הטעות: עָדָה, שבפניה סיפרה זיוה מה שסיפרה, וחיה שהאזינה שמעה משהו אחר, העידה, "בספק עווית של צחוק, ספק צעקות-התעלפות. היא אחזה בבטנה והצליחה לבטא רק את המִלִּים: בחיי, - דבר כזה - בחיי, אמאלה..." לבסוף, כשהכול מתוחים היא מצליחה לחזור על מה שזיוה באמת אמרה לה: "היא אמרה הבאתי - מחוש-גרון! אידיויטים! ומזה - יצא כל ענין האישורון".

העניין מסתיים ב"צווחת צחוק איומה", כשחברים אחדים "רצו כתרנגולים שחוטים החוצה עד שנפלו במקום שנפלו". המספר ניגש לאחד החברים ש"לא צחק" והעיר: "בחיי, הדבר שווה פיליטון". ותגובתו "בקול נכאים": "הענין יותר מדי רציני".

ההומורסקה מסתיימת, בכך, שהקיבוץ לא למד לקח. חרושת השמועות, הרכילות המרושעת ודעת הקהל השופטת והמגנה, תימשך גם להבא. במקלחת המשותפת, כבר מתחילה להסתובב שמועה חדשה: "אומרים שאהרן עומד להביא פוניטון לקיבוץ." יש לשער, שבכדיחה אישית זו,

ששמו של הכותב מככב בה, בא אהרן מגד חשבון, עם הקיבוץ, שנפגע ממנו, לאחר שחזר אליו משליחות בארצות-הברית. ההומורסקה "החברתית" היא "נקמתו" האישית.

2. הסיפור *נדבה* (על המשמר. דף לספרות, 23.9.1949) נושא כותרת המשנה: "מסיפורי 'על מות האהבה'", המעידה על התוכנית לסדרת סיפורים מתוך מחזור זה, או על פרקים מסיפור בשם זה.

בתשובה לשאלותי (אי-מייל מיום 26.3.2009) על הסיפור ורקעו, ענה לי (אי-מייל מיום 30.3.2009): "הסיפור *נדבה* לא כונס ב*ישראל חברים*, ולא הסתייע לי להמשיך ב'*סידרה*' של סיפורים 'על מות האהבה'. ברבות הימים עלה בי ספק לגבי ערכם של שני סיפורים אלה.³⁸ הם נראו לי רומנטיים מדי, ולא עולים בקנה אחד עם סיפורי המאחרים יותר. את *נדבה* כתבתי בשנות החמישים, לאחר שעזבתי את שדות-ים, אבל הוא מתבסס על זכרונות שהיו לי מן הזמן ששימשתי מזכיר חוץ של שדות-ים והייתי נוסע לעיתים קרובות לירושלים לביקור אצל הפטריארכיה היוונית, למו"מ על אדמות בקיסריה שהיו שייכות לה."³⁹

זהו סיפורה של פגישה אירוטית, ספק ממשית ספק הזוי, עם נערה ערביה, קבצנית, המבקשת נדבות, המרעישה את נפשו של המספר נעלמת מעיניו בתחילתו וחוזרת ונגלית בסופו. משנעלמה, התחלפה דמותה בתמונת המדונה, שהוא משתעבד לה. כשנפגש שוב עם הנערה, הוא הולך עמה למערתה, מגשים את חלומו הארוטי ושוכב עמה יום אחר יום במשך שלושה ימים. סיומו של הסיפור כתחילתו: פגישה עם נערה ערביה, מקבצת נדבות, במגרש הרוסים, שאין לדעת אם זו אותה הנערה מה"*התגלות*" או אחרת. על אף תיאור "*ההתגלות*" "*האלוהי*" של הנערה, כבר בתחילת הסיפור נרמזת האפשרות שהנערה היא זונה, "ואולי תמכור את מנגינת-תפילתה זו לאחר [- -] וישלח מי את ידו אל הגוף התמיר, אל הזרוע - ". במקביל, גם הצפייה המתמכרת בתמונת המדונה הקדושה מתהפכת לראייתה כקדושה.

סיפור זה, שאינו כפוף ל"*תקינות פוליטית*", מוסיף נדבך נוסף לאותם מוטיבים שכיחים בספרות בכלל של הקדושה-קדושה, ובספרות העברית והישראלית, של המשכה הארוטית של הגבר היהודי "*אהבה זרה*", (כשם סיפורו של אשר ברש), אם לגוי, של מזרח אירופה ("*מאחורי הגדר*" של ביאליק) אם לערביה בארץ-ישראל ("*תחת השמים*" של שלמה צמח).⁴⁰ "חוסר התקינות הפוליטית" של הסיפור היא בכך, שהמספר מייחס לנערה את התשוקה המפעמת בתוכו, ומתאר בסיפור כיצד היא מצפה לו, ומשתפת עמו פעולה ביוזמתה. ביום השני, אין הוא צריך "לקרוע את גלימתה מעליה" וביום השלישי היא כבר מחכה לו עירומה. כהגדרתו: "פרי בשל נשר אל חיקי". במציאות היו זונות ערביות, אבל בכל זאת קשה לתאר נערה ערביה, על רקע סביבתה שתעז לשכב עם זר, יהודי, "במערה" מבלי שבני משפחה יגיבו, וללא תמורה. אין גם רמז לכך, שהוא היה ער לכך שהנערה מבקשת *נדבה* ועליו לשלם לה.

הסיפור כתוב בסגנון אכסטטי, נרגש, גבוה, כשהברידות של המספר נהפכת לאובססיה, הן בחיפושיו אחר הקבצנית הערבייה והן בהתמכרותו לצפייה בתמונת המדונה. יש בו שילוב של מיסטי וארצי, כשהריאלי והפנטסטי מתחלפים ביניהם. אפשר לראות בו גם סיפור של הגשמת פנטסיה גברית. כותרת המישה: "מסיפורי 'על מות האהבה'", מעידה על הכוונה לכתוב סידרת סיפורים בנושא זה, שכנראה לא יצאה אל הפועל. כותרת הסיפור היא גם המסגרת הפרשנית של הסיפור: אין זה סיפור על "*אהבה*" אלא על "*מותה*". שם הסיפור *נדבה* מאלץ את הקורא, עם סיום הקריאה, לתהות על משמעותו, מנקודת הראות הגברית: מי מעניק למי נדבה?

הסיפור מסופר על רקע הכנסייה במגרש הרוסים ביום חורף בירושלים. המספר, מואס בחרדרו "השומם" ויוצא לטוט בחוצות ירושלים ובסמטאותיה. הוא זוכה למעין "התגלות" לקול צלצול הפעמונים, "בין הצלבים" בדמותה של "נערה ערביה, גלימה שחורה עוטפת את כל גופה ואת ראשה, פניה חיוורים-מוארכים ושער-עזים מבצבץ משהו על מצחה. זרוע לבנה היתה מושטת אלי בתנועה רכה, מתחננת, מפללת, והיא לחשה: אדון, נדבה...". "הנערה נעלמת מעיניו "מאחורי גדר-האבן הגבוהה", "כמו ננעלו עלי שערי הגן". דמותה כ"מדונה" מעוררת "רטט בבשרו", ורק עם שובו נרגש לחרדרו מתחוויר לו כי היא מזכירה לו את "המדונה מתקופת הרינסאנס" "המדונה של ברניני", "דמות הכמיהה והתשוקה הלא-נמלאת לעולם".⁴¹ בבוקר כשלא יכול היה לגרש את זיכרונה, על אף "הצביטה" בלבו, שאולי היא "מוכרת" את גופה גם לאחרים, רודפת אותו דמותה והוא מחליט לחפשה. יום אחר יום עמד במגרש הרוסים, תר לשווא אחריה, ב"תאוות-שגעון". עם סיום החורף, "הזיכרון הלך ונטשטש" והוא ניסה לראותו כ"סיוט-קדחת של דמיון חולני". "בהיסח הדעת" נתקל ב"אלבום של ציירי הרינסאנס" ואז "צף ועלה הכל מחדש". מידי יום הוא חוזר ומתבונן ב"מדונות" הרבות המצוירות באלבומים, של גדולי הציירים, ו"ככל שידעתין יותר - גברה בי התשוקה לראותן. ההיכרות שביני וביניהן רקמה עור ובשר". באחד הימים, תוך שיטוט בסמטאות ירושלים, בין הכנסיות, ראה בחלון הראווה של "חנות קטנה לתשמישי קדושה" "תמונת מדונה" בדמותה של אותה נערה שפגש במגרש הרוסים שלמראה "הייתי כשוף חזיון-להטים". מאז המשיך לבוא ולצפות בה בכל יום "בשעת בין השמשות" וחש "התמונה היתה לי למחצית השניה של חיי, לבבואת אווית ותשוקתי" ו"ראיתיה כקנייני היחיד". הצפייה בה היה כמו "רגע התייחדות עמה" ובכל פעם ראה בה משהו אחר, חדש, לרבות תכונה של "הפכפכות רוחה", שהפכה את "שעשוע האהבים למכאוב כוסס". משחש שלא יוכל לעולם להשיגה, "את מקום האהבה תפסה קנאה יוקדת". קנאה זו מקורה בכך שראה "אדם שלא הכרתיו עומד ומשהה מבטו עליה זמן ארוך", וכי גם היא, התמונה, "מחוננת אותו במבטה" ובאותו חיוך שהיה שמור קודם רק לו. בסיוטי, ראה אותה "נענית" לאנשים רבים ה"מתנים אהבי מבטים עמה". ותחושתו: "אילו יכולתי לרצוח אותה [- - -] אילו יכולתי להשמידה ולהעבירה מן העולם - ונגאלתי". מכיוון שאינו יכול לעשות זאת, שוב מחלפים רגשותיו, הוא רואה גם בה "זונה" ואת "השנאה והקנאה" מחליפים "ההשלמה" ו"דכדוך-הנפש". הוא מוסיף לבוא יום-יום לצפות בה ו"המדונה לא אבדה כלום מחינה וקסמה" אבל הוא הלך "הלך ודעוך". בעיצומו של הלך-נפש זה, חזר ונפגש שוב עם הנערה: "עם גלימתה השחורה ושער העזים והמבט העורג והזרוע האצילה שכולה נשמה", כשגם הפעם היא מבקשת "אדון, נדבה...". הפעם הוא הולך אחריה "רועד" מחוץ לעיר, "אל ראש ההר" עד "לפתחה של מערה" ליד "עץ אלון בודד". היא ממשיכה ללחוש "נדבה, נדבה" והוא מייחס לה רגשות הזהים לשלו: "אוות-נפש", "בסעור יצריה", "התמכרות", "שכחת-עצמה". הפגישה מסיימת בתיאור עקיף-ישיר: "ובשכבה לאה ורוגעת על קרקע המערה עוד התעלפה בת-קול גוועת על שפתיה הפשוקות בחיוך - ". למחרת מהלך המספר בחוצות ירושלים מלא "גיל מתפרץ" וחוזר בערב אל המערה. הנערה, ששמה רהלי, כבר מחכה לו, "מאחורי סלע" ו"משתפת פעולה" בהתלהבות. הפעם אין הוא צריך "לקרוע את גלימתה מעליה" שכן היא מסייעת לו בעצמה. בערב השלישי, כשהוא חוזר אליה, היא כבר מחכה לו עירומה: "הבהיק לנגדי צחור גופה"; "גופה הערום צפה לי בלי אומר, יודע מחריש". יחסו אליה בא לידי ביטוי בדימוי המסכם: "פרי בשל נשר אל חיקי". התיאור הוא כזה, שעל הקורא להבין מכך שיחסייהם היו מתוך "הסכמה הדדית" וכי גם

היא "רצתה" "והשתוקקה" לכך כמותו. בה בשעה היא ממשיכה לומר "נדבה, אדון, נדבה" ואילו הוא אינו חש צורך לגמול לה מכיוון ש"ההנאה היא הדדית", ואולי בכלל היא צריכה להיות אסירת תודה לו על הנדבה שהוא מעניק לה, ואולי: "שכר משכב - משכב". הרהורים אחרונים אלה הם, כמובן, פרי קריאה נשיית מאוחרת של סיפור "גברי" זה ברוח התקופה.

הסיפור מסתיים כפי שהתחיל: פגישה עם "נערה ערביה עטופה גלימה שחורה" המבקשת נדבה ליד מגרש-הרוסים בירושלים. ואין לדעת אם זו אותה נערה או אחרת. התיאור הריאליסטי המשולב באווירה מיסטית-מסתורית, מאפשר לקרוא את הסיפור, כאמור, גם כפנטסיה גברית.

3. מות האביב. (סיפור). מבפנים, טבת תש"י (ינואר 1950).

קשה לדעת אם זה הסיפור האחרון שפירסם אהרן מגד כחבר קיבוץ שדות ים, או הראשון שפורסם לאחר עזיבתו לתל-אביב. בכל אופן, מבפנים ממשיך להיות אכסניה לסיפוריו.⁴² זה היה הסיפור האחרון שלא כונס שאיתרתי מתקופה זו.

הסיפור נכתב על רקע שליחותו של אהרן מגד בארצות-הברית, כפי שכתב לי בתשובה לשאלתי (מכתב אי-מייל מיום 28.1.2009): "בשנת 1947 בהיותי שליח בארצות-הברית עבדתי, יחד עם חברי לקומונת השליחים, אברהמ'ל (חבר משמר הים), בהכנות למחנה קיץ לחניכי

'החלוץ הצעיר' בהרי הקטסקיל במדינת ניו-יורק. קנינו משק עזוב, עם כמה בניינים והרבה גרוטאות יפות לשימושים שונים, והתחלנו להכשירו לצרכינו, בין היתר גם בהקמת גדר תייל סביבו. היה זה בליבו של נוף מרהיב, ירוק, מיוער, שופע צמחייה רב-גונית. זמן מה, לאחר שחברי חייב היה לחזור לניו-יורק, נשארתי שם לבדי והמשכתי בעבודה. הנפש היחידה בסביבה היה איכר אמריקאי, בעל משק, שעזר לפעמים בעצותיו הטובות. החווייה החזקה ביותר שלי באותם ימים היתה הבדידות בלב הנוף הזה. המתואר בסיפור בא כולו מאותה חווייה, וכך, כמובן, תיאורי הצומח והחי, והפלג הזורם בשדה הסמוך לנו."

אהרון מגד, 1952, תל-אביב

בסיפור מתקיימת פגישה עם איילה המסתיימת בהריגתה בירייה על-ידי

המספר. אולי בהשפעת סיפורו לילדים של יעקב פיכמן: *אילת העמק*. נוסטלגיה ושכירתה.⁴³

הרחבת היריעה למחזות נוף חדשים, לא ארצישראליים, נעשתה בהשפעת המגע הממשי עימהם. עם זאת ניכרת גם השפעת הספרות (יעקב פיכמן) והקולנוע ("במבי" של וולט דיסני). בה בשעה, אין מנוס מן ההרגשה, שאין זה סיפור ריאליסטי, נוסטלגי בנוסח סיפורי התבגרות, אלא הוא שואף ליותר מזה. האיילה אינה רק ממשות ריאלית-והווייה כאחד, בנוסח "במבי" של

וולט דיסני, אלא גם סמל ל"אושר" שמנסים לשווא לנגוע בו ולהשיגו, עד שמגלים שהדבר בלתי אפשרי. על הופעת האיילה בסיפור העיד אהרן מגד (מכתב אי-מייל מיום 28.1.2009): "האיילה היא המצאת הרמיון הרומנטי שלי, המושפע מן הסביבה, ואיכשהו, שלא בכוונה תחילה, פלש אליו גם שמץ של מובן אליגורי, על האהבה וכליונה." יומיים לאחר מכן (1.2.2009) תיקן: "בהזדמנות זו אתקן מה שכתבתי במכתבי הקודם: כתבתי 'אלגוריה' אבל זה לא נכון. כל הסיפור כתוב באווירה ארוטית, כל תיאור היחס של המספר לאיילה הוא ארוטי. אם כן האיילה היא לכל היותר גם מטפורה ולא אלגוריה". לשאלתי על האיילה והצבי, שרבים משתמשים בהם כמילים נרדפות, ענה: "האיילה שלי היא אכן איילה ולא צבייה. היא 'אילת חן'."

יש בסיפור זה מעין ניסיון "פילוסופי", תמים למדי, להמחיש באמצעות סמל האיילה את הרדיפה אחר האושר, על שלושת שלביה: האופטימי, המשלים והפסימי. בשלב הראשון נעשה מאמץ לגעת בו, להשיגו, מתוך אמונה שהדבר אפשרי, בשלב השני, באה ההכרה, כי אין לכך סיכוי, ודי בעצם התחושה של קירבה אליו; השלב השלישי, הפסימי, מסתיים ברצח האושר, מתוך התחושה שהעולם אדיש ואין כל סיכוי לגעת באושר, להתקרב אליו או אפילו לחוש בנוכחותו. הרג האיילה הוא גם הרג התום, האשליה, תקופת הגירוש מגן העדן והילדות. הטבע האדיש ממשיך את קיומו המחזורי, והאדם בתוכו צריך להסתגל לבדידותו בעולם. יש בסיפור ניגוד חד בין האווירה ובין התוכן. בין האווירה האידיאלית, הרומנטית והנוסטלגית לבין סיומו המר והאלי, סמל האושר, נרצחת על-ידי המספר, בדם קר.

הסיפור מוצג בפתיחתו כ"עולם של זכרונות זהב" מעין עולמו של "ספיח" של ביאליק. סיפור זיכרון של "שנות החמש-עשרה והשש-עשרה לחייכם", אבל מקבל תפנית מנוגדת בסיומו. התיאור, בחלק הראשון, המייצג את תקופת גן העדן, הולם את הרקע הנופי של ארצות-הברית: "משק עזוב וערירי באיזור ההרים", "גבעות מיוערות, פלג", "יער" שבו מקפצים: "סנאים, נמיות, ארנבות", יחד עם מיני צפרים רבים. המספר יחד עם חברו גרעון, בורדים בחווה ועובדים בה "מהשכמה עד ערוב היום". לאחר שגרעון נפצע בורועו נשאר המספר לבדו. תחילה מעוררת בו הבדידות פחדים, בעיקר בגלל החפצים שמצא בבית ובמרתף, חלקם מתקופת "מלחמת האזרחים", ביניהם: "רובי-ציד חלודים". זהו "האקדח" המופיע במערכה הראשונה, ויורה - באחרונה. לאחר מכן הוא מסתגל לבדידות בחיק הטבע ולכאורה אף נהנה ממנה.

בשלב זה מתואר זיכרון ילדות "כשהייתי ילד קטן [- - -] בארץ רחוקה היה הדבר." ייתכן שילדותו המוקדמת של המספר בוולוצלבק מבצבצת כאן מבעד לתיאור, ובמרכזה טיול "עם אומנתי אל גן שבקצה העיר" ובו "ברק שביל הצדפים שבין ערוגות הפרחים". בה בשעה, המספר חסר המנוחה "הולך לתור בסביבה" ומגלה את "פינות הסתר" שבה. לשאלתי אם אלה זיכרונות ילדות ממשיים ענה (28.1.2009): "אין לי שום זיכרון של נופים מוולוצלבק, העיר שעזבתי בהיותי בן ארבע בערך (משם עברנו לקוטנו), כך שלא יכול להיות קשר כלשהו". לאחר מכן תיקן: "זיכרון ריח הלילך מן הגן העירוני הוא אמיתי, אך לא זכור לי אם מוולוצלבק או מקוטנו". יש לשער שיש כאן שילוב של זיכרון ילדות אמיתי, "בנוסח" הילד מרעננה, המתבונן בחי ובצומח סביבו, יחד עם ילדות מדומיינת, ספרותית. הריח המשותף של הלילך בהווה מעורר את ריח הלילך בילדות.

מקום מיוחד מוקדש ל"פלג" ש"אינו יודע עצב, שממון, עצלות, רפיון, שעמום". מאלה מתבקשת ההשוואה בין המספר המוצא מפלט ב"אי" שנוצר בין שתי זרועותיו, "מתמכר

לדממתו" ומצפה לנס לבין הילד ב"ספיח" של ביאליק, המסתתר ב"עולם הפלאים" ש"בין אֲבִי הנחל". הנס, כצפוי, אינו מגיע, ואת מקומו תופסת התפכחות מאשליה, כמוה כגירוש מגן-עודן.

בחלקו השני של *מות האביב* חווה המספר התגלות, ברמותה של אֵילָה: "איילה ברודה, כצבע אדמת החמר. עינים חומות, גדולות, חולמניות - הישירו מבט אל עיני." ניסיונו לגעת בה ולהשיגה אינו עולה יפה. היא נעלמת והוא נשאר בבדידותו. מבטה של האיילה "העיר בי את כל האנושי הנרדם". בשלב זה של הפגישה הראשונה, בסימן האשליה, הוא רואה בה את "האוושר" המתחמק ואוכד, ובדידותו מתעצמת. במהלך הימים הקרובים הוא מתחבט בסדרת שאלות "פילוסופיות". בשלב השני, שלב ההשלמה, חוזרת האיילה ומופיעה לפניו. כאמור, הפעם אינו מנסה לתפשה אלא להתקרב אליה וכשאינו מצליח הוא יודע: "כי גם אם תופיע - נמנעה קירבתה ממני לעולם." בשלב השלישי, האדיש והפאטלי, מגיעה המסקנה הפסימית מכולן: "פתאום הבריקה הידיעה הבהירה במוחי כי היא היתה מרכז עולמי ואני לא הייתי קיים כלל בעולמה." ולא זו בלבד אלא שהמתבונן הוא בבחינת "אסון" ביחס אליה, "אויב". הסוף אינו בלתי צפוי: המספר יורה באיילה ברובה-צייד ישן, ו"האיילה נפלה וסילון דק זב מגופה." כמו ידיו הרג את חלום-האוושר הבלתי מושג מטבעו. הטבע ממשיך באדישות את מחזוריות הווייתו.

ייתכן שבסיפור זה נזרע גרעינו הראשון של הסיפור הסמלני של אהרן מגד, שהיה לו המשך-מה, בכמה מספריו, כגון: סיפורי *מקרה הכסיל* (1960); *הבריחה* (1962), ברוח אותם ימים, ובטון סאטירי. *מות האביב* הוא סיפור סמלני תם ותמים, שאינו חף מסנטימנטליות ומספרותיות יתר. על הסיבה לאי כינוסו של הסיפור כתב אהרן מגד (28.1.2009): "לא ראיתי צורך לצרף את הסיפור לקובץ כלשהו של סיפורי, כי סופו מאוד לא מצא-חן בעיניי כשקראתיו לאחר שנה או שנתיים. מאוד מלודרמטי, מאוד גם לא מתקבל על הדעת. דאוס-אקס-מאכינה." עם זאת הוסיף: "תעשי איתו חסד של גאולה משיכחה אם תזכירי אותו בהקשר כלשהו". לימים נקטע יסוד סמלני בצורתו התמימה הזו, הוזז מן המרכז לשוליים, ופינה את מקומו לריאליזם אירוני, ביקורתי, מרוחק וקרוב כאחד. עם זאת נשאר כאחד המרכיבים הקבועים ביצירתו, במינון נמוך ובטון סאטירי. כך למשל, *חמסע לארץ גומד* מסיפורי *הבריחה* (1962), הוא מסע בעקבות ה"אוושר" (*הבריחה*, עמ' 72), מסע "לעצרת האוושר" (*הבריחה*, עמ' 74).⁴⁴

עם סיפור זה מסתיימת התקופה הראשונה בחייו של אהרן מגד כביצירתו. הוא עוזב את הקיבוץ, מתאחד עם אשתו ובנם, עובר לחיות בתל-אביב, נעשה חלק מחבורת הסופרים הצעירים של שנות החמישים ומנותני הטון שבהם. עורך, משפיע ומעורב. ובעיקר: סופר חשוב ופורח.

הערות

27. על הניסוח "עם משפחתו" העיר לי אהרן מגד, במכתב אי-מייל מיום 9.6.2009: "את כותבת כמה פעמים שהייתי עם 'משפחתי' בשליחות בארצות-הברית וחזרתי עם 'משפחתי' לקיבוץ. האמת היא, שאידה, לה נישאתי זמן קצר לפני צאתי לארצות-הברית, לא היתה מעולם חברת שדות-ים או קיבוץ כלשהו, ונסעה איתי למטרך ללמוד מחול אצל מרתה גרהם, לפיכך גם לא התגוררה בקומונת השליחים כבורו-פארק בברוקלין, אלא בתחילת בואה לארצות-הברית. גם 'משפחה' לא היתה לנו שם, כי בננו

- הבכור, איל, נולד רק זמן קצר לפני שובנו ארצה (1948), וכמובן - לא חזרה 'המשפחה' לקיבוץ. רק אני חזרתי, וכשנה הייתי שם לבדי, עם בואי העירה." וכן במכתב אי-מייל מיום 13.6.2009.
28. ראו פירוט, ברשימה הביבליוגרפית המצורפת לספרי על אהרון מגד, הנמצא בהכנה. אלה נדונו ברובם בפרקים הביוגרפיים של מחקר זה. לקבוצה זו של סיפורים לילדים שייך גם ספרו הראשון 'אל הילדים בתימן', הוצאת ועדת החינוך על-ידי בתי הכנסת המאוחדים, ניו-יורק, תש"ח/1948. היום זהו ספר נדיר, שהגעתי אליו בעזרת שירות הצילום של בית-הספרים הלאומי.
29. "דרך בורמה", היא אותה דרך עוקפת ששימשה מעבר לכוחות הצבא להביא אספקה לירושלים מאזור קיבוץ חולדה, כדי לפרוץ את המצור של הכוחות הערבים שהשתלטו על כביש הגישה המרכזי לירושלים.
30. המקצוע הסטריאוטיפי הקבוע של הילדים התימנים בספרות.
31. מן הראוי להקשיב לדעתו של אהרון מגד, על סיפוריו האמריקניים "המוזמנים" שנכתבו 'לצרכי פרנסה', שהם "משוללי ערך ספרותי" (אהרון מגד, 13.6.2009). על אף העובדה שיש לראות בהם חריג ביצירתו בכלל ובסיפוריו לבני-הנעורים בפרט, אין הם מחוסרי עניין להבנת השקפת עולמו של הכותב. הספר 'אל הילדים בתימן', לא נדון כאן, במסגרת המדיניות של דיון בסיפורים שלא כונסו בלבד.
32. על נסיבות כתיבתו של הספר כתבתי בפרק הביוגרפי בסעיף על השליחות בארצות-הברית.
33. ראו בהמשך בסיפור *נדב/ובועיקר*, דבריו של ישראל כהן בספרו: 'פרקי אהרון מגד' על 'העטלף', הוצאת עקד, תשל"ו/1976, עמ' 118 - 130.
34. כאמור לעיל, בהערה 27, רעייתו אידה ובנו איל, לא היו עמו בקיבוץ, והוא היה בו כשנה לבדו.
35. הרשימות שלא כונסו, נסקרו בפרק הביוגרפי. להשלמת התמונה, יש לדון בסיפורים שכונסו ב'רוח ימים' ו'ישראל חברים', ועליהם נכתב בביקורת לא מעט.
36. נדון בהרחבה בפרק הביוגרפי.
37. מלחמתו של אהרון מגד ב'צדקנות' באה לידי ביטוי בסיפור 'בלה, בלה' שכונס ב'ישראל חברים', ובסיפורים נוספים. יש לה גם רקע משפחתי, כפי שיתואר בפרקים הביוגרפיים.
38. איני יודעת לאיזה סיפור שני התכוון, *אולימות האביב*, הנדון בהמשך.
39. ממרחק השנים לא דייק אהרון מגד בתאריכים, שכן הסיפור נכתב ופורסם לפני עזיבתו את שדות-ים.
40. על כך נכתב לא מעט, ואין כאן אפשרות להרחיב בנושא זה.
41. ג'ובאני לורנצו ברניני (1598-1680) נודע בעיקר כפסל ואדריכל איטלקי. ייתכן שהכוונה לפסל: "המדונה והילד" (בערך) המוצב בכנסיית סנט פטרוס בוותיקאן. הערת אבנר הולצמן.
42. לאחר סיפור זה הפסיק אהרון מגד לפרסם *מבפנים*, להוציא שני קטעי סיפור שכונסו בספריו, תוך הפסקות ארוכות ביניהם, כפי שמעידה הרשימה הביבליוגרפית.
43. יעקב פיכמן: 'אילת העמק', בתוך: ספר סיפורים בשם זה, הוצאת מסדה, 1966. לראשונה: תש"ב/1942. על הסיפור דברי בשיחת רדיו עם יובל מסקין, בתכנית בעריכת חיה ארמי, ב' ראש השנה תשס"ט; יום רביעי, ב' בתשרי תשס"ט (1.10.2008). פורסמו באתר האינטרנט *דף דף* של נירה הראל.
44. יסודות נוספים להשוואה בין הסיפורים, כגון: מקומו של הטבע המייצג את גן-העדר, וסימומו המר, שבסופו מגורש הגיבור מגן העדר ומוצא את עצמו כלוא בתא בבית סוהר (*הבריחה*, עמ' 144); הספרותיות הרבה שבסיפור זה המושפע גם מקפקא; תמונות מן הילדות המאושרת בכפר.